

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

A multikulturalizmus dilemmái: Nagy-Britannia példája

DR. EGEDY GERGELY, tanszékvezető, Budapesti Corvinus Egyetem Államigazgatási Kar, Társadalomelméleti Tanszék (gergely.egedy@uni-corvinus.hu).

A 2005 nyarán Londonban felrobbantott bombák és az ősszel Birminghamben és Párizsban felgyújtott autók a modern nyugati-európai társadalmak egyik legveszélyesebb problémájára figyelmeztettek: a nyugati és a bevándorlók képviselte kultúrák együttélésének nyilvánvaló – és egyre súlyosabb – zavaraira. Miután kiderült, hogy a véres londoni merényletek elkövetői brit földön nevelkedtek, a konzervatív „árnyékkormány” belügyminisztere, David Davies fel is szólította a Blair-kormányt, hogy radikálisan szakítson az „idejétmúlt” multikulturalizmussal. A tory politikus meglehetősen éles hangnemet megütve hangsúlyozta a Daily Telegraph hasábjain: „az öngyilkos robbantók perverz értékeinek a meggyökerezését” az tette lehetővé, hogy a különböző kulturális háttérrel rendelkező emberek mindennemű integrálódás nélkül települhettek le a szigetországban.¹ Valóban nem tekinthető természetes jelenségnek, hogy sok, elsősorban muzulmán bevándorlóban, illetve leszármazottjaikban oly heves gyűlölet ébred az őket befogadó társadalom iránt, hogy annak elpusztítását tűzik ki célul. A multikulturalizmus válságát mi sem jelzi jobban, minthogy a munkáspárti Trevor Phillips, az utóbbi időben nagy közéleti szerephez jutó Faji Egyenlőség Bizottságának (Racial Equality Commission, CRE) elnöke maga is úgy nyilatkozott, hogy a multikulturalizmus „egy másik korszakhoz tartozott”.

A multikulturalizmus – elméleti síkon

De mit is jelent a multikulturalizmus fogalma? Legelső megközelítésben azzal a politikával szokták azonosítani, amely a soketnikumú társadalmak kulturális sokféleségének az elfogadtatására és bátorítására irányul. Amiként a nyugati kutatók hangsúlyozni szokták, ahhoz a szituációhoz, hogy egy társadalmon belül különféle kultúrák élnek egymás mellett, elméletileg háromféle módon lehet viszonyulni:

1. a „monokulturalizmus” elvi alapjára helyezkedve: ez az álláspont a kisebbségi (a bevándorlók képviselte) kultúrák minél teljesebb körű asszimilációját tekinti céljának;
2. az „olvasztótégely” (melting pot) politikáját választva, amely az Egyesült Államokban érvényesült: ez az egyes – régebbi és újabb – kultúrák teljes összeolvadásával, s ennek következtében egy teljesen új kikristályosodásával jár;
3. a „multikulturalizmust” elfogadva, amely a két fenti megközelítéssel ellentétben sem az asszimilációt, azaz a többségi kultúra teljes dominanciáját, sem pedig a különféle kulturális tradíciók egybeolvasztását nem tartja kívánatosnak, hanem abból indul ki, hogy minden csoport őrizze meg és ápolja zavartalanul a maga saját kultúráját.² Ez utóbbi felfogás vált „hivatalossá” az egykori nagy brit „telepes gyarmatokon”, Kanadában és Ausztráliában, s ezt írta zászlajára a Nagy-Britanniát 1997 óta irányító munkáspárti kormányzat is. Tegyük azonban hozzá, hogy a tágabb értelemben a politikai sajtó a multikulturalizmus kifejezést nem csak ez utóbbi esetre, hanem a különféle kultúrák együttélésének és keveredésének legtöbb változatára alkalmazni szokta.

Közelebbi vizsgálatnak vetve alá a fogalmat, megállapíthatjuk, hogy a multikulturalizmus két szinten is értelmezhető: egyrészt leíró kategóriaként, amely a modern társadalmak növekvő mértékű etnikai és kulturális heterogenitását új realitásként regisztrálja, másrészt viszont – s természetesen ez a problematikusabb –, olyan kifejezetten normatív, azaz előíró jellegű ideológiaként, amely megjelöli, hogy a fentebb említett sokféleség tényéből milyen elvi és gyakorlati következtetéseket kell levonni. Ez utóbbi megközelítés tehát új normák és új megoldások kidolgozását követeli meg az etnikai és kulturális kisebbségek problémáinak a kezelésében, gyakorlatilag hadat üzenve az egységes nemzeti kultúra gondolatának. A multikulturalizmus szószólói abból indulnak ki, s ez Nagy-Britanniában is markánsan megnyilvánul, hogy tulajdonképpen egyetlen kultúrának sem lehet semmiféle előjoga a többiekkel szemben, sőt, a sokféleség, a heterogenitás kifejezetten üdvözlendő. Azt az igen sok visszaélésre lehetőséget kínáló felfogást vallják tehát, hogy minden kultúra egyformán értékes, minden kulturális szokásnak azonos mértékű tisztelet jár ki – egyik értékrendet (vagy életstílust) sem nevezhetjük így másoknál rosszabbnak vagy értékesebbnek. Egészen röviden összefoglalva: a multikulturalizmus elmélete szerint a késő modernitás társadalmainak politikai pluralizmusát ki kell egészíteni a kulturális pluralizmus maximális mértékének garantálásával.

Bátran megfogalmazható tehát: a multikulturalizmus eszméit markáns relativizmus jellemzi, ami azon előfeltevéssel kapcsolódik össze, hogy a különféle kultúrák értékelésére és összehasonlítására nincs egységes mérce. (S ennek kapcsán utaljunk arra, hogy a multikulturalizmusnak nem csak az eltérő tradíciókat ápoló etnikai csoportok számára van üzenete, hanem mindazon társadalmi szereplők számára, akik valamilyen tekintetben kisebbségként definiálják önmagukat, mint például a szexuális orientációjuk vonatkozásában kisebbségiek, azaz a homoszexuálisok és a leszbikusok.) A multikulturalisták túlnyomó többsége hajlamos tehát arra, hogy a különbségeket, a „másságot” állítsa előtérbe. Az ún. „különbségelvű” megközelítés nyilvánvaló túlzásai azonban esetenként még a baloldali és liberális szerzők körében is éles bírálatot váltottak ki. Todd Gitlin például így fogalmazott: „A hagyományos baloldal a marginális csoportok gyakran kannibalisztikus, a másság változatait romantizáló laza tömörülésévé degradálódott. Az érdekcsoportoknak ebben az újdonsült pluralizmusában az identitáspolitikáé bevásárlóközpontja a kisebbség erényeiből fétist gyárt, ami végső soron nem csak az intellektus szempontjából hat nevetségesen, hanem politikailag is öngyilkos tett. Eredménye az olyan elfogultság, amelynek következtében bárki jogosan szentelheti minden érdeklődését a különbségnek a hasonlóság figyelembe vétele nélkül.”³ Ezen alapállás azután oda vezet, hogy a szélsőséges multikulturalista mozgalmak néha szinte valóságos „apartheidbe” zárják magukat, a saját kultúrájukat másokéval „inkompatibilisnek” nyilvánítva.

A liberális demokráciák Joseph Raz szerint háromféleképp válaszoltak a kulturális heterogenizáció kihívására. Az első reakció a tolerancia garantálása volt; ennek alapján a kisebbségek által választott életmód folytatását mindaddig lehetővé teszik, amíg az nem ütközik össze a többség kultúrájával. A második válasz ennél már többet jelent: ez kimondja a meg nem különböztetéshez való jogot, azaz bármilyen társadalmi diszkrimináció tilalmát. A multikulturalizmus elfogadása és bevezetése Raz szerint a heterogenizáció folyamatára adott válasz harmadik típusa és stádiuma, amely abban különbözik a meg nem különböztetés politikájától, hogy szakít annak egyoldalúan individualista orientációjával és a kollektív jogokra helyezi a hangsúlyt. E gondolatmeneten haladva a multikulturalizmus eljut addig, hogy azt követelje az államtól, többé ne legyen szó kisebbségekről és többségekről. A multikulturális társadalmaknak új képet kell kialakítaniuk magukról: egyik csoport sem gondolhatja azt, hogy mások az ő türelmétől függenek – emelte ki Raz.⁴ Más nézőpontból fogalmazva ugyanezt: a multikulturalizmus szerint az állam köteles mindent megtenni a szabad identitásválasztás társadalmi és

politikai korlátainak a lebontásáért, újraértelmezve az „idegenség” és a „marginalitás” fogalmait. Valójában a multikulturalizmus a kultúrában nem önmagában vett célt lát, hanem eszközt arra, hogy megkísérelje megvalósítani a társadalmi egyenlőség általa kívánatosnak tartott formáját. S ez a törekvés elválaszthatatlan attól, hogy a XX. század utolsó harmadában a nyugati baloldali gondolkodásban jelentős szemléleti módosulás ment végbe: míg hagyományosan a gazdasági identitás volt számára a legfontosabb, ekkortól kezdett felkarolni néhány nem gazdasági identitást – így az etnicitást is. De ez utóbbit csak a bevándorlók vonatkozásában! Ahogy Schöpflin György rámutatott: a baloldal megpróbálta szétválasztani az elfogadható és az el nem fogadható identitásokat, így különbséget tett az etnicitás kívánatos és nem kívánatos formái között. Ennek alapján az európai nemzetek etnikai tudatát veszélyesnek és felszámolandónak („balkáninak”) minősítette, viszont a Nyugatra bevándorolt harmadik világbeliek identitását pozitívnak, megőrzésre méltónak tekintette.⁵ Olyannak tehát, amely legitimálja a multikulturalizmus politikáját. Ez a szemlélet természetesen mélyen idegen a konzervatívoktól.

A brit konzervatívok dilemmái

Emlékezetes, hogy a világhírű amerikai politológus, Samuel Huntington már a kilencvenes évek közepén megjósolta, hogy a XXI. század meghatározó konfliktusai nem az ideológiai, hanem a kulturális-civilizációs törésvonalak mentén alakulnak majd ki. Ezt ő ugyan elsősorban globális léptékben értelmezte a „civilizációk összecsapásáról” szóló művében, ám kétségtelen, hogy az ilyen gyökerű ellentétek a sok kultúrájú társadalmakon belül is kiéleződtek. Nagy-Britanniában természetesen nem új jelenség a kulturális heterogenitás, hiszen az egykori birodalom örökségeként rengeteg bevándorló érkezett gyakorlatilag minden jelentősebb civilizációból.

A nagyarányú bevándorlás korlátozását a konzervatívok tüzték először a zászlajukra, s ez nem véletlen, hiszen pártjuk gyakorlatilag a XIX. század második fele óta a brit hagyományok öröjeként tekintett önmagára. Az első jelentősebb intézkedés a Macmillan-kormányhoz kapcsolódik: az általa elfogadtatott 1962-es bevándorlási törvény kvótarendszert vezetett be és csak bizonyos különleges szakismeretek birtokosait mentesítette ennek hatálya alól. A Munkáspárt eredetileg ellenezte a törvényt, ám nem sokkal később maga sem kerülhette el a további szigorítást, főként azután, hogy a Kenyában üldözésnek kitett ázsiaiak 1967–68-ban nagy tömegben jöttek a szigetországba. A Munkáspárt ugyanakkor törvényt fogadtatott el a bevándorlók szembeni diszkrimináció tilalmáról: tilossá vált hátrányosan megkülönböztetni őket a munkavállalásnál, a lakáshoz jutásban és az iskolákban. A toryk a legfontosabbnak a bevándorlás feltételeinek további szigorítását látták: radikális szárnyuk igen messzire elment volna e téren, ám vezetőjüket, Enoch Powell-t a pártvezetés is elmarasztalta 1968 áprilisában mondott ominózus birminghami beszédéért. Ebben véres katasztrófát jövendölt a bevándorlás folytatódásának esetére. A konzervatív Heath-kormány által 1971-ben hozott újabb bevándorlási törvény tartózkodott a drasztikus intézkedések foganatosításától, de annyiban szigorított, hogy csak ideiglenes munkavállalási engedélyek kiadását tette lehetővé, a hozzátartozóktól megtagadva az automatikus belépés jogát. A bevándorlás problémáját a korábnál jóval élesebb hangnemben vetette fel Margaret Thatcher, aki már egy 1978-as tévényilatkozatában azon aggodalmának adott hangot, hogy a brit kultúrát „elnyelik” az „idegen kultúrák”. Az 1981-es állampolgársági törvény gyakorlatilag be is zárta a kapukat, még a brit útlevelel birtoklása sem jogosított fel a végleges letelepedésre és állampolgárrá válásra.⁶ A feszültségeket jelezte, hogy Nagy-Britannia számos városában már a nyolcvanas évek első felében súlyos etnikai zavargások robbantak ki, a legélesebbek Brixtonban.

A feszültségeket jelezte, hogy Nagy-Britannia számos városában már a nyolcvanas évek első felében súlyos etnikai zavargások robbantak ki, a legélesebbek Brixtonban.

A toryk természetesen maguk sem voltak egységesek a bevándorlás és az általa teremtett helyzet problémakörének a megítélésében. A multikulturalizmushoz való viszonyulásukat nagymértékben meghatározta a nemzet mibenlétéről alkotott felfogásuk, a brit konzervatív gondolkodásban pedig hagyományosan két megközelítés vetélkedett e tekintetben egymással. Az egyik a nemzetben mindenekelőtt egy politikai fogalmat látott, egy olyan közösséget, melynek tagjait a közös államhoz tartozás intézményi szálai fűzik egybe, a másik pedig a nemzetet elsősorban kulturális közösségnek tekinti.⁷ A kettő közül természetesen az utóbbi megközelítés tekint jóval kritikusabban a multikulturalizmusra, ami persze nem jelenti azt, hogy az előzőnek ne lennének ugyancsak fenntartásai. A két felfogás közti szemléleti különbségek esetenként markánsan meg is nyilvánultak a Konzervatív Párt irányvonalának ellentmondásaiban (a párt mindenkorai vezetése általában a kettő között próbál egyensúlyozni). Így például a pártot 1997 és 2001 között irányító William Hague több beszédében is hangsúlyozta, – bizonyára a kisebbségek szavazatainak reményében is –, hogy nagyra értékeli a különböző etnikai csoportoknak a brit kultúrához való hozzájárulását, ugyanakkor igen határozottan kiállt a bevándorlás lehető legszigorúbb korlátozása, a menedékjog megadásának a lehető legszűkebb körre való szűkítése, a letelepedési jogot kérelmezőknek gyűjtőtáborba való helyezése mellett. „Bármilyen is vallási meggyőződésünk vagy etnikai hátterünk, mélyen hiszem, hogy az Egyesült Királyság valamennyiünké” – emelte ki például a zömmel ázsiai származású hallgatóság előtt tartott bradfordi beszédében 2001-ben Hague.⁸ A tory pártvezető ugyanakkor azt is egyértelművé tette: Nagy-Britanniának van egy „domináns nemzeti kultúrája”, s a konzervatívok számára elfogadhatatlannak minősítette Parekh professzornak azt a javaslatát, hogy a brit nemzeti identitást gondolják újra, mert annak jelenlegi formájában „faji kicsengése” („racial connotation”) van.

A multikulturalizmussal kapcsolatos tory ambivalenciát igen jól tükrözte az a botrány, amelyet a közéletből visszavonuló John Townend parlamenti képviselő szavai kavartak 2001-ben. Egy helyi gyűlésen kijelentette: „Homogén angolszász társadalmunkat veszélyes mértékben aláaknázza a nagyarányú bevándorlás, amely a világháború óta zajlott le, különösen a nemzetközösségi országokból.” Townend a bűnözés emelkedését is a bevándorlók számlájára írta, s azt állította, hogy már be is igazolódtak Powell komor jóslatai. A vitát tovább dagasztotta, amikor a képviselő kategorikusan úgy fogalmazott egyik írásában, hogy „a multikulturális, soketnikumú, soknyelvű társadalom eszméje elhibázott és törvényszerűen roppant súlyos problémákhoz vezet el”.⁹ A feketebőrű Lord Taylor, a Lordok Házának tagja erre azt követelte Hague-től, hogy zárassa ki a pártból Townend-et, akit a pártvezér, némi habozás után, bocsánatkérésre utasított. Kétségtelenül elmondható ugyanakkor: a toryk „törzsszavazóinak” körében igen sokan osztják azt a meggyőződést, hogy a kisebbségek sikeres beilleszkedésének feltétele a brit értékek elsőbbségének elfogadása. S a brit baloldal igen súlyos elvi dilemmába keveredett azzal, hogy a multikulturalizmus jegyében eleve nem is számol a nem fehér bevándorlók asszimilálódásának a lehetőségével, ez ugyanis óhatatlanul azt a benyomást kelti, hogy a nem európaiakat valójában nem is tartja képesnek az asszimilálódásra. Történetileg a baloldal progresszív folyamatnak tekintette az asszimilációt, a XX. század végére viszont az asszimiláció követelését egyre inkább a jobboldal karolta fel.

A közvélemény hajlik arra a felfogásra, – a baloldali értelmiség pedig különösen hajlamos erre a leegyszerűsítésre –, hogy a bevándorlók problémái csak látszólag kulturális problémák: tulajdonképpen lényegében a gazdasági és szociális dimenzióra vezethetők vissza. S e

gondolatmeneten haladva megfogalmazódik az az álláspont is, hogy a beilleszkedés kudarcaiért kizárólag a többség a felelős. Több érdekes szigetországi vizsgálat is figyelmeztet azonban arra, hogy semmiképp sem szabad az etnikai kisebbségek helyzetét sztereotípiák alapján megközelíteni, abból a szokásos előfeltevésekből kiindulva, hogy többszörösen hátrányos, deprivált helyzetű csoportokról van szó. Ez kétségtelenül igaz egy részükre, ám – Nagy-Britanniában legalábbis – nagyon sokan közülük elérték a jómódú középosztály státusát, nem is kevesen pedig a legvagyonosabbak köreibe emelkedtek. E felfelé ívelő mobilitás azonban az ő esetükben sem oldotta meg a kultúrák együttélésének a dilemmáit, sőt, bizonyos értelemben még jobban ki is élezte. Kiderült ugyanis, hogy a sikeresnek bizonyuló (etnikai) kisebbségi csoportok még kevésbé próbálnak asszimilálódni, a brit kulturális tradíciókba beilleszkedni, mint a társadalmi megkapaszkodásra képtelenek vagy csak kis mértékben képesek. E tekintetben igen sokat megtudhatunk a Roger Ballard szerkesztette, széles visszhangot kiváltó kötetből, amely épp azt bizonyítja konkrét vizsgálatok alapján, hogy a szigetországban élő ázsiaiak nemcsak hogy nem kívánnak hasonlítani a „mainstream” angol kultúrához, hanem sokan közülük azt egyenesen lenézik, magukat „felsőbbrendűnek” tartva.¹⁰ („Pizkos fehérek...”) Ballard példák sorával illusztrálja, hogy a dél-ázsiaiak hogyan alakítják át brit környezetüket saját igényeik és szempontjaik szerint. Több vonatkozásban pedig egyszerűen függetleníteni is tudják magukat a többségi társadalomtól: míg például korábban gyakran igen nehezen kaptak bankkölcsönöket ingatlanok vásárlására vagy üzleti vállalkozások beindítására, mára már egyre többen könnyűszerrel nélkülözik a brit bankok szolgáltatásait. Hogyan? Úgy, hogy az adott közösséghez tartozók összefognak, kisegítik egymást és összeadják a szükséges pénzeket. Ballard és mások kutatásai arra is rámutattak, hogy az „önsegélyezésnek” ezek a hatékony módszerei igen gyakran negatív megítélést és ellenszenvet váltanak ki a fehér többség körében, amely hajlamos feltételezni, hogy a bevándoroltak vállalkozásai mögött különféle ravasz trükkök húzódnak meg. Ehelyütt természetesen nem kívánunk azzal foglalkozni, hogy vane valami alapja az effajta nézeteknek vagy sem; számunkra ebből annyi a releváns, hogy a multikulturális modellben a siker éppúgy hozzájárulhat a civilizációs törésvonalak elmélyítéséhez, mint a kudarc.

A konzervatív fenntartások háttere

De miért is táplálnak a brit konzervatívok komoly fenntartásokat az olyan szépnek látszó törekvésekkel és eszmékkel szemben, mint amelyek a multikulturalizmus ideológiájának az alapját képezik?

Érdekes talán abból kiindulni, hogy a konzervatívok maguk is elismerik: minden kultúra egyedi és potenciálisan különféle értékek hordozója. Sőt! A tradíciókra támaszkodó kultúráknak ők még nagyobb funkcionális szerepet tulajdonítanak, mint a liberálisok. A multikulturalizmus azonban azt az igényt támasztja, hogy egy politikai közösség ne kötelezze el magát egyetlen kulturális hagyomány mellett sem, mert az megsértené a kultúrák egyenlőségének az elvét. E követelés viszont szemben áll a konzervatívoknak azon felfogásával, amely a nemzeti kultúrára vezeti vissza a politikai intézmények legitimációjának az alapját. Félreértések elkerülése végett: a konzervatívok elismerik más kultúrák létjogosultságát is politikai közösségük keretén belül, de ahhoz nem lesznek partnerek, hogy a multikulturalizmus jegyében a többségi nemzet tagjait megfosszák az összetartozásuk alapjául szolgáló kultúrától. Úgy tűnik ugyanis, hogy többnyire épp ez a cél. A konzervatívok nem támogatják tehát azokat a törekvéseket, amelyek az állam tudatos „nemzetietlenítésére” irányulnak, megakadályozva a nemzeti kultúra védelmét. Ezért akarnak fellépni minden olyan próbálkozással szemben, hogy a kisebbségi kultúrákat „kijátsszák” a nemzeti kultúrával szemben.¹¹

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a multikulturalizmus a „főárammal” szembeni különbségek hangsúlyozásával, az eltérések látványos demonstrálásával a társadalmat megosztó, a dezintegráció irányában ható tényezőket erősíti. A nemzeti kultúrák természetesen a multikulturalizmust megszüülő posztmodern kor előtt sem voltak teljesen egységesek, mint ahogy a nemzeti identitás sem rendelte maga alá a különbözőség összes formáját. De erre nem is volt szükség: amihez mindig ragaszkodtak a konzervatívok, az a nemzeti közösség integráltságának a megőrzése volt. Meggyőződésük szerint a közösségi kohézió igénye jogosan emel bizonyos korlátokat a választás szabadsága elé és jogosan szab határokat a sokféleség parttalan kiterjesztésének. Ezzel áll összefüggésben, hogy nem tudják helyeselni a gyakran kifejezetten agresszív formákat öltő, fundamentalista jellegű „másságkultuszt” sem. A multikulturalizmus álláspontja mögött valójában nem egyszerűen az értékek fennmaradása hirdetésű pluralizmusa, hanem szinte teljes értékrelativizmus húzódik meg, tulajdonképpen annak az igénynek a megfogalmazásával, hogy a posztmodern korban egyetemes elvként funkcionáljon az értékek relativitása. A partikularitás ilyen értelmű univerzalizálását azonban sem a brit, sem valójában más konzervatívok többsége nem tudja elfogadni.

„Gettósodás” és szegregáció: a multikulturalizmus bukatói

A véres merényletek és az őszi zavargások mély hatással voltak a brit politikai gondolkodásra. A konzervatív szellemiségű Daily Telegraph publicistájának fogalmazásában: „egyre jobban erősödik az az érzés, hogy ha Nagy-Britanniában laksz, vannak olyan értékek, melyeket tiszteletben kell tartanod”. Míg korábban a patriotizmus zavaróbb fogalom volt, mint a pornográfia, mutatott rá az idézett szerző, egyre többen kezdik úgy érezni, az országot csak úgy lehet egyben tartani, ha emberek büszkék arra, hogy brit útlevelük van. S ez nem sovinizmus, ez csak az a fajta bizalom, hogy tudjuk, kik vagyunk – állapítja meg.¹² De még a brit politikai elit baloldali részében is tudatosodott, hogy a jelenleg érvényesülő társadalmpolitikai trendek folytatódása igen súlyos veszélyeket rejt magában. Clarke belügyminiszter ezért – kimondatlanul is felülbírálván a multikulturalizmus addig hangoztatott elveit – határozott lépéseket helyezett kilátásba a „brit tudat” megerősítése érdekében („engendering an increased sense of Britishness”). Állásfoglalásához hozzájárultak a CRE már említett vezetőjének, Phillips-nek nagy visszhangot keltő nyilatkozatai is, amelyek szerint az ország „alvajáróként halad az apartheid felé” („sleepwalking toward apartheid”). Phillips abban látja a multikulturalizmus fő veszélyét, hogy Nagy-Britannia etnikai törésvonalak mentén fragmentálódik. A BBC-nek adott interjúban úgy fogalmazott, hogy amikor a béke és nyugalom uralkodik, működik a „passzív egymás mellett élés”, ha viszont gondok, netán krízishelyzetek adódnak, a közösségek egymás ellen fordulhatnak.¹³ A tudatosan erősített szegregáció veszélyei kapcsán utalt azokra az elszomorító tapasztalatokra is, amelyeket a Katrina-hurrikán nyomán az Egyesült Államokban szereztek, s amelyek a társadalmi kohézió döbbenetes mértékű hiányáról tanúsítottak. S figyelemre méltó azon megállapítása is, hogy Nagy-Britanniában a kisebbségek fiatalabb korosztályai még nagyobb hajlandóságot mutatnak a szegregációra, mint az idősebbek.

Más kérdés, hogy perspektivikus megoldást Phillips sem tudott javasolni. A jelenlegi helyzet kialakításáért kétségtelenül felelősség terheli azt a gyakorlatot, amelyet egy doktriner gondolkodás sugallt, s amely „hivatalos” biztatást adott a szegregációnak, a domináns nemzeti kultúra normáit nem minősítve követésre érdemesnek. (Ahogy Neil Davenport angol szociológus is elismeri: a szigetországi önkormányzatok például tudatosan az etnikai csoportok kulturális „különözőségének” az elvét tették meg az anyagi erőforrások allokációjának vezérelvévé –

vagyis mindent megtettek a szegregáció elmélyítésére.) Elvi síkon ugyanakkor joggal mutatnak rá a multikulturalizmus ellenfelei e politika alkalmazásának szelektív jellegére is, vagyis arra, hogy az őshonos (fehér) kisebbségekre (skótok, walesiek) például nem terjesztik ki.

A nyugati kultúra bástyáit egész Európában egyre több irányból ostromolják, s elmondható, hogy a mindenkinek asszimilációt kínáló francia és a multikulturalizmus brit modellje egyaránt megbukott, vagy legalábbis súlyos válságba került. A feszültségek látványos megnyilvánulásának talán mégis van egy pozitív következménye, nevezetesen az, hogy a közvéleményben tudatosodhat, a multikulturalizmussal kapcsolatos normákat és dogmákat alaposan át kell gondolni. Ebben a konzervatívokra is nagy felelősség hárul. A nyugati tapasztalatokból pedig Magyarország is leszűrhet egynémely következtetést. Egyrészt azért, mert a népességsökkenés előbb-utóbb elkerülhetetlenül napirendre tűzi a munkaerő-utánpótlás kérdéseit, másrészt pedig azért, mert a roma kisebbség kapcsán is sok tekintetben hasonló – kulturális alapú – konfliktusokkal kell szembenézni.

Jegyzetek

- 1. Davis, David: Why Cultural Tolerance Cuts Both Ways, The Daily Telegraph, 03/08, 2005. („Searching questions now have to be asked about what has been happening inside Britain’s Muslim communities and how the perverted values of the suicide bomber have been allowed to take root.”)
- 2. Némileg eltér megközelítésben tárgyalja a kérdést: Modood, Tariq: Multicultural Politics: Racism, Ethnicity and Muslims in Britain, Edinburgh University Press, 2005. Modood kiemeli a különbséget asszimiláció és integráció között: az előbbi egyirányú folyamat, amelyben az asszimilált kisebbség nem hat a többségre, az utóbbi viszont kétirányú, kölcsönös egymásra hatást eredményezve.
- 3. Az idézet forrása: Turner, Terence: Az antropológia és a multikulturalizmus, in: Multikulturalizmus, szerk. Feischmidt Margit, Osiris, Budapest, 1997, 112-113.
- 4. Raz, Joseph: Multikulturalizmus – liberális szempontból, in: Multikulturalizmus...176.
- 5. Schöpflin György: Ráció, identitás és hatalom, Régió, 1998/2.
- 6. V.ö. Egedy Gergely: Nagy-Britannia története a XX. században, Aula, Budapest, 1998.
- 7. V.ö. Egedy Gergely: Brit konzervatív gondolkodás és politika (XIX-XX. század), Századvég, Budapest, 2005, 276-277.
- 8. Sparrow, Andrew – Jones, George: White, Black, Asian, We’re all British – says Hague, The Daily Telegraph, 02/06/ 2001. („Whatever our religious beliefs or ethnic background, I believe passionately that the United Kingdom belongs to us all. It has never mattered to me whether people are Muslim, Christian, Hindu, Sikh, Jewish, White, Black or Asian. As far as I am concerned we are all British as each other.”)
- 9. Philip Lynch: Nationhood and Identity in Conservative Politics, in: The Conservatives in Crises, ed. by Mark Garnett and Philip Lynch, Manchester University Press, 2003, 192-193.
- 10. Ballard, Roger: Desh Pardesh: the South Asian Presence in Britain, Hurst, London, 1994.
- 11. A konzervatív érveléshez részletesebben: Egedy Gergely: (Multi)kultúra – konzervatív olvasatban, in: Konzervativizmus az ezredfordulón, Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2001.
- 12. Thompson, Alice: After the Years of Being Embarrassed about our Past, People want to sing Land of Hope and Glory, www.telegraph.co.uk. 27/07/ 2005.

- 13. Freeman, Simon: Britain Urged to Wake up to Race Crisis, Times Online, September 22, 2005 (www.timesonline.co.uk.)